

Originalveröffentlichung in: Ostrowski, Jan K. (Hrsg.): Polska Akademia Umiejętności 1872-2022 = Polish Academy of Arts and Sciences 1872-2022, Kraków 2022, S. 34-52
Online-Veröffentlichung auf ART-Dok (2024), DOI: <https://doi.org/10.11588/artdok.00008792>

Towarzystwo Naukowe Krakowskie przez większą część okresu swej działalności nie dysponowało własną siedzibą, a spotkania odbywały się w różnych lokalach uniwersyteckich. Uroczystość inauguracyjną w roku 1815 zorganizowano w auli Kolegium Nowodworskiego, służącej także w następnych latach jako miejsce zebrań publicznych Towarzystwa. Na spotkania „prywatne”, grupujące tylko członków, wykorzystywano sale w Collegium Physicum, Collegium Maius, klinice uniwersyteckiej przy ul. Kopernika, a od roku 1839 także Collegium Iuridicum przy ul. Grodzkiej. W roku 1837 powołano specjalną komisję, która miała podjąć starania o uzyskanie własnego lokalu. W 1849 r. działania te przyniosły sukces w postaci przyznania Towarzystwu sali w Collegium Iuridicum.

Zerwanie związków organizacyjnych z Uniwersytetem Jagiellońskim, co było jednym z warunków wznowienia działalności Towarzystwa w roku 1856, po czteroletnim okresie zawieszenia, zrodziło obawy, że pozostanie ono – jak pisano – „bez dachu nad głową” czy „bez przytułku”. Niewątpliwie sytuacja ta była jednym z powodów wyboru na prezesa Franciszka Wężyka (il. 10), literata, niegdyś senatora-kasztelana Królestwa Polskiego. Już w styczniu 1857 r. nowy prezes wysunął projekt budowy dla Towarzystwa własnego domu (takiego terminu wówczas używano), „gdzie by mieć mogło swoje archiwum, swoją bibliotekę, swoje muzeum, swoją kancelarię, tudzież gdzie by odbywać mogło swoje posiedzenia”. Owa odważna, przełomowa wręcz koncepcja miała słabą stronę w postaci braku funduszy. Determinacja i energia F. Wężyka sprawiły

The Krakow Learned Society (TNK) did not have its own headquarters throughout most of its existence. Instead, it held its sessions at various university venues. The Society's inaugural session in 1815 was held in the assembly hall of the Nowodworski College, in later years also used as the venue for the Society's public meetings. "Private" meetings attended by members only were held in Collegium Physicum, Collegium Maius, the University Clinic at ul. Kopernika (Copernicus Street) and, from 1839, also in Collegium Iuridicum at ul. Grodzka (Grodzka Street). In 1837, a special committee was appointed to initiate efforts aimed at obtaining own premises for the Society. In 1849, these efforts finally succeeded when the Society was granted a large room in Collegium Iuridicum.

Severing organisational ties with the Jagiellonian University, which was one of the conditions for the resumption of the Society's activity in 1856 after a four-year suspension, gave rise to fears that it would remain – as it was expressed in words – “without a roof over its head” or “without a shelter”. Undoubtedly, this situation was one of the reasons for the election of Franciszek Wężyk (Ill. 10), a literary man and one-time senator-castellan of the Kingdom of Poland, as President of the Society. As early as in January 1857, the new President put forth a project for the construction of its own house (this was the term used at the time) for the Society, “where it could have its archives, its library, its museum, its chancellery, and where it could hold its sessions”. The weak side of this bold, ground-breaking concept was a lack of funds. However, F. Wężyk's determination and energy ensured that the project was not aban-

10. Andrzej Grabowski,
*Portret Franciszka
Wężyka*, ok. 1860

10. Andrzej Grabowski,
*Portrait of Franciszek
Wężyk*, c. 1860

jednak, że od projektu już nie odstępiono i, pomimo licznych trudności, doprowadzono do jego szczęśliwej realizacji. Podjęto starania o zbiórkę datków, która w ciągu pierwszych kilku miesięcy przyniosła 12 000 zł reńskich, co jak sądzono, stanowiło ponad 20% przewidywanych kosztów. Zrezygnowano z planów zakupu pałacu Wielopolskich, zrujnowanego przez wielki pożar Krakowa w roku 1850. Kwestię usytuowania budowli rozstrzygnął piękny gest dawnego zesańca Piotra Moszyńskiego – zakupił on na ten cel plac na rogu ulic Sławkowskiej i Świętego Marka (niegdyś na tym miejscu stały aż cztery kamienice, zburzone w XVIII w.). Projekt (il. 11–13) powierzono młodemu wówczas architektowi Filipowi Pokutyńskiemu (1829–1879), a już 4 czerwca 1857 r. nastąpiło uroczyste położenie kamienia węgielnego pod budowę.

Zbiórka funduszy, po początkowych sukcesach, okazała się przedsięwzięciem bardzo trudnym, co sprawiło, że budowa była prowadzona etapami i ciągnęła się aż dziewięć lat. Pomimo ogromnych zasług i osobistego zaangażowania finansowego F. Wężyka, nie obyło się bez nieporozumień pomiędzy nim a pozostałymi działaczami Towarzystwa. Wężyk zrezygnował z kandydowania na drugą kadencję prezesury, choć nadal zajmował się budową, ale w roku 1862 zmarł. Zarząd Towarzystwa nie doszedł do porozumienia z jego synami, którzy pod pewnymi warunkami deklarowali dokończenie dzieła ojca, i musiał prowadzić budowę własnymi siłami. W międzyczasie, w roku 1861, oddano do użytku parter, co umożliwiło przeniesienie do nowego domu kancelarii Towarzystwa, uprzednio mieszczącej się w dawnym pałacu opatów jędrzejowskich na rogu ulic Świętego Jana i Świętego Marka, dzięki gościnności jego właściciela, Pawła Popiela. Całość została ukończona w roku 1866 (il. 14, 15).

Siedziba Towarzystwa była, jak na warunki krakowskie, budowlą okazałą. F. Pokutyński zrealizował funkcjonalne wskazania F. Wężyka i zarządu. Mając do dyspozycji narożną działkę, dłuższym bokiem przylegającą do ul. Świętego Marka, zaprojektował dwupiętrową budowlę w kształcie litery L, pozostawiając od strony północno-zachodniej niewielki dziedziniec. Za fasadę należy uznać trójosiową elewację od strony ul. Sławkowskiej, z osią wyznaczoną przez portal z monumentalnymi wrotami

done and, despite numerous difficulties, it successfully arrived at fruition. Efforts were made to collect donations, which in the first few months brought in 12,000 guildens, which was believed to be more than 20% of the anticipated cost. Plans to buy the Wielopolski Palace, ruined by the great fire of Krakow in 1850, were abandoned. The question of the building's location was resolved by a generous gesture of the former Siberian exile Piotr Moszyński who, for this purpose, purchased a plot at the corner of ul. Sławkowska (Sławkowska Street) and ul. Świętego Marka (St Mark Street) (once four tenement houses, demolished in the 18th century, stood on this site). The design (Ill. 11–13) was entrusted to the then young architect Filip Pokutyński (1829–1879), and the foundation stone was ceremoniously laid already on 4 June 1857.

After initial successes, fundraising proved to be a challenging undertaking, which meant that the construction proceeded in stages and dragged on for nine years. Despite F. Wężyk's great merits and personal financial commitment, some disagreements arose between him and other Society activists. As a result, Wężyk resigned from running for a second term as President. However, he continued to be involved in construction until he died in 1862. Unfortunately, the Society's Board of directors did not come to an agreement with his sons, who declared to complete their father's work under certain conditions. Thus the Society had to carry out the construction with its own means. In the meantime, in 1861, the ground floor was given into use. It made it possible to move the Society's chancellery, previously housed in the former palace of the Jędrzejów abbots at the corner of ul. Świętego Jana (St John Street) and ul. Świętego Marka (St Mark Street) thanks to the hospitality of its owner, Paweł Popiel, to the new house. The construction was finally completed in 1866 (Ill. 14, 15).

The Society's seat was a remarkable building by Krakow's standards. F. Pokutyński implemented the functional indications of F. Wężyk and the Board. Having a corner plot with its longer side adjoining ul. Świętego Marka to use, he designed a two-storey building in the shape of the letter L, leaving a small courtyard on the northwest side. The façade should be considered a three-axis elevation from the side of ul. Sławkowska, with a portal with a monumental gate and a double *porte-fenêtre* on the first floor, with an exit

oraz podwójne *porte-fenêtre* na I piętrze, z wyjściem na balkon. Architekt jako najbardziej reprezentacyjny najwyraźniej przewidział jednak widok ukośny od południa, z perspektywy ul. Sławkowskiej i jej skrzyżowania z ul. Świętego Marka. Wskazuje na to zwieńczenie trójkątnym przyczółkiem elewacji ryzalitu narożnego od strony południowej, widocznym nawet z Rynku Głównego. Elewacja od ul. Świętego Marka została rozwiązana do pewnego stopnia asymetrycznie, gdyż ujmujące ją płaskie ryzality są nierównej szerokości (południowy ma trzy, a północny dwie osie).

Kostium stylowy architektury domu Towarzystwa należy do wczesnego historyzmu w wersji ukształtowanej przez Karla Friedricha Schinkla, z którą Pokutyński zapoznał się w czasie studiów w Berlinie. W XIX w. dom Towarzystwa odbierano jako utrzymany „w głośnym stylu Schinklowskim”, widziano w nim także „nowy odcień skombinowanego renesansu grecko-rzymskiego”. Dziś jest on najczęściej zaliczany do neorenesansu, choć w rzeczywistości łączy elementy wywodzące się z tradycji renesansowej (płaskie bonionowanie), klasycystycznej (konsolowy gzyms koronujący, wspomniany wyżej przyczółek zdobiony akroteriami) i manierystyczno-barokowej (uszate obramienia okienne). Elewacje pokrywa tynk. Cokół, portal główny, balkon i filarki dzielące podwójne okna odkuł w piaskowcu Rudolf Hochstim. Bardzo interesującym rozwiązaniem, wzbogacającym kolorystycznie elewację, są elementy wykonane w terakocie, w zakładach w Wagram pod Wiedniem. Składają się na nie detal architektoniczny (konsolowy gzyms koronujący, akroteria zdobiące przyczółek ryzalitu narożnego i przyczółki nadokienne, fryzy z kimationu jońskiego) oraz płaskorzeźbione podokienniki I piętra, z medalionami ukazującymi pisarzy i uczonych, ujętymi w spłoty akantu. Te ostatnie powstały dzięki fundacji P. Moszyńskiego, według projektu Parysa Filippiego.

Jeżeli chodzi o wnętrza gmachu (il. 16) – część pomieszczeń zachowała zabytkowe cechy z czasu budowy. Monumentalnie prezentuje się westybul ze schodami prowadzącymi na I piętro, z głównym elementem w postaci monumentalnych marmurowych kolumn wspierających arkady sklepienne. Jego obecny stan jest efektem przebudowy z początku wieku XX, w ramach której

to the balcony, marking the axis. Yet, as the most representative view, the architect apparently envisaged the diagonal view from the south, from the perspective of ul. Sławkowska and its intersection with ul. Świętego Marka. This is indicated by the triangular fronton on the south side of the corner avant-corps elevation, visible even from the Main Market Square. The elevation facing ul. Świętego Marka was to an extent solved asymmetricaly, as the flat avant-corps enclosing it are of unequal width (the southern one has three, and the northern two axes).

The stylistic costume of the architecture of the Society's house belongs to early historicism as shaped by Karl Friedrich Schinkel, with which Pokutyński became acquainted during his studies in Berlin. In the 19th century, the Society's house was perceived as erected in “the celebrated Schinkelian style”. It was also seen as “a new shade of the combined Greco-Roman Renaissance”. Today it is most often classified as Neo-Renaissance, although in fact, it combines elements from the Renaissance tradition (flat rustication), Classical (console crown cornice, the aforementioned fronton decorated with acroteria) and Mannerist-Baroque (ear-shaped window frames). The elevations are covered with plaster. The plinth, central portal, balcony, and pillars dividing the double windows were forged in sandstone by Rudolf Hochstim. Elements executed in terracotta at the factory in Wagram near Vienna are an exciting solution that enriches the colour of the elevation. They are composed of architectural details (the console crown cornice, the acroteria decorating the fronton of the corner avant-corps and the window abutments, Ionic cymatium friezes) and the bas-relief window ledges of the first floor with medallions depicting writers and scholars set in acanthus weaves. The latter were created thanks to the foundation of P. Moszyński, based on the design by Parys Filippi.

As for the interiors of the edifice (Ill. 16), some of the rooms have retained their historical features from the time of their construction. The vestibule with stairs leading to the first floor, with the central element in the form of massive marble columns supporting the vault arcades, is monumental. Its present condition results from a reconstruction performed at the beginning of the 20th century when it was slightly enlarged. The granite

niecego powiększono oraz inaczej rozwiązano układ granitowych schodów i podestów. Prace przeprowadzono wówczas bardzo starannie, zachowując oryginalne wartości wnętrza, nadając mu charakter bardziej monumentalny (il. 17, 18).

Duża Aula (il. 19–21, 48), przez pewien czas użytkowana także jako czytelnia czasopism, jest monumentalną salą bez detalu architektonicznego, z wyjątkiem gzymsu podstropowego ozdobionego konsolkami. Tzw. Mała Aula (il. 22, 49) pierwotnie służyła jako jedno z pomieszczeń Muzeum Starożytności TNK. Szczególnie cenny jest jej strop z malarską dekoracją, wykonaną w roku 1866 przez pochodzącego z Lubeki Gustawa Lindquista, z udziałem jego nieznanych poza tym pomocników: W. Jachimowicza i E. Gerstnera. Lindquist był raczej rzemieślnikiem niż artystą, wyspecjalizowanym w pracach dekoracyjnych, lakierniczych i pozłotniczych. Z punktu widzenia artystycznego jego dzieło można ocenić jako co najwyżej poprawne, tym bardziej, że, jak to wykazały badania konserwatorskie, obecne malowidło jest w znacznym stopniu rekonstrukcją zdegradowanego oryginału. O wiele istotniejszy jest program ikonograficzny, a ściślej heraldyczny stropu, na który składa się 29 herbów państwowych, ziemskich, miejskich oraz przysługujących najważniejszym instytucjom dawnej Rzeczypospolitej. Zostały one rozmieszczone w malowanych obramieniach, naśladujących czworoboczne i sześcioboczne kasetony. O ile sama praca malarska była zadaniem stosunkowo prostym, o tyle dobór godeł wymagał pewnej wiedzy heraldycznej, a rozrysowanie schematu całości – umiejętności rysunkowo-architektonicznych. Zachowały się przekazy, że skorzystano z konsultacji członków Towarzystwa Naukowego – Teofila Żebrowskiego i Władysława Łuszczkiewicza. Nie wiadomo dokładnie, na czym polegała ich rola, ale każdy z nich był w stanie dokonać zarówno wyboru herbów, jak przygotować odpowiedni rozrys (rozliczne kompetencje Żebrowskiego obejmowały m.in. architekturę i kartografię, a Łuszczkiewicz był malarzem i jednym z pierwszych polskich historyków sztuki). Program heraldyczny malowideł na stropie, sławiących rozległość i potęgę Rzeczypospolitej, powstał niewątpliwie w szerszym gronie członków Towarzystwa Naukowego. Znakomicie przystawał on przy tym do ogólnopolskiego

stairs and landings arrangement was also changed. The works carried out at that time were performed very carefully, preserving the interior's original values, vesting it with a more monumental character (Ill. 17–18).

The Grand Hall (Ill. 19–21, 48), for a time also used as a reading room for periodicals, is a monumental hall without architectural detail except for a ceiling cornice decorated with consoles. The so-called Small Hall originally served as one of the rooms of the TNK Museum of Antiquities (il. 22, 49). Its ceiling with a painting decoration is particularly valuable. It was executed in 1866 by Gustav Lindquist from Lübeck, aided by W. Jachimowicz and E. Gerstner, his otherwise unknown assistants. Lindquist was a craftsman rather than an artist, specialising in decorative, lacquering, and gilding works. From the artistic point of view, his work can be assessed as correct at best, even more so because, as conservation studies have shown, the present painting is, to a large extent, a reconstruction of a degraded original. The iconographic or, more precisely, the heraldic programme of the ceiling is much more important. It consists of twenty-nine coats of arms of the state, provinces, cities, and the most important institutions of the former Commonwealth. They were arranged in painted frames imitating quadrilateral and hexagonal panels. While the painting work itself was a relatively simple task, the selection of the emblems demanded some heraldic knowledge, and the drawing of the overall scheme required drawing and architectural skills. Accounts have survived that members of the Learned Society, Teofil Żebrowski and Władysław Łuszczkiewicz, were consulted. Their role is not precisely known, but each of them was able both to select the coats of arms and to prepare an appropriate outline (Żebrowski's numerous competencies included architecture and cartography, while Łuszczkiewicz was a painter and one of the first Polish art historians). The heraldic programme for the paintings on the ceiling, celebrating the vastness and power of the Polish-Lithuanian Commonwealth, was undoubtedly conceived in the broader circle of members of the Learned Society. At the same time, it perfectly corresponded with the nationwide range of activities which the

495. P. B. M.

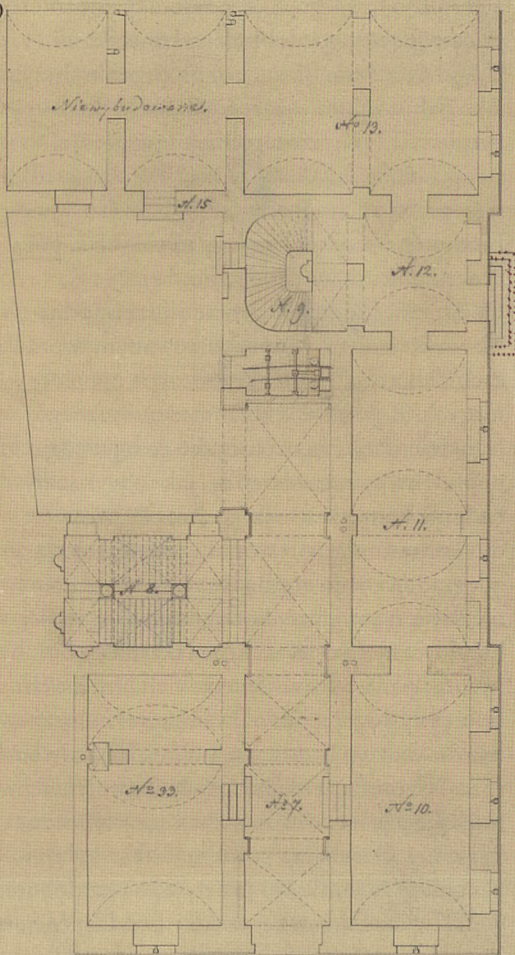
Plan i niżej w narysach walpityjczy
 i do natwierzenia i w celu poprawy i kłopotu
 orenowym i orenowym.

W Podsumieniu Międziedzi
 Kraków d. 15² Lipca 1857.

Plan # 468. P. B. M.

Viktor
 P. B. M.

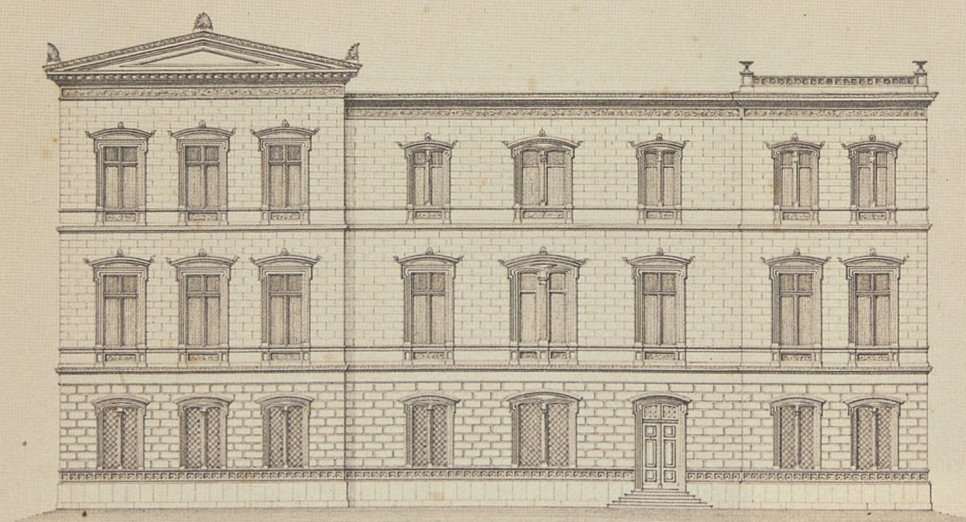
0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 ft. W.

projektował: Filip Pokutyński
 zprof. kuz.
 Kraków d. 15² Lipca 1857.

11.
 Filip Pokutyński,
 Projekt domu Towarzystwa
 Naukowego Krakowskiego
 (obecnie PAU). Rzut
 poziomy parteru, 1857

11.
 Filip Pokutyński,
 The design of the Krakow
 Learned Society (presently
 PAU) building. Ground
 floor plan, 1857

Vordere-Ansicht.

Seiten-Ansicht

10 10 10 10 40 10 50 70 Wm. Fugate

12.
Filip Pokutyński,
*The design of the Krakow
Learned Society
(presently PAU) building.*
Elevations, 1857

13.
Mikołaj Mamczyński
(rys.), Maksymilian
Fajans (litogr.),
*Widok domu Towarzystwa
Naukowego Krakowskiego
(obecnie PAU) od zachodu,*
*wykonany na podstawie
projektu Filipa
Pokutyńskiego,*
litografia, ok. 1857

13.
Mikołaj Mamczyński
(drawing), Maksymilian
Fajans (lithography),
*View of the Krakow
Learned Society
(presently PAU) building
from the west, based
on a design by Filip
Pokutyński, lithography,*
c. 1857

14.
*Widok domu Akademii
Umiejętności (obecnie
PAU) od zachodu,*
ok. 1894–1897

14.
*View of the Academy of
Arts and Sciences (presently
PAU) building from the
west, c. 1894–1897*

15.
Widok domu
Polskiej Akademii
Umiejętności od
zachodu, 2020

15.
View of the Polish
Academy of Arts
and Sciences building
from the west, 2020

zasięgu działalności, jaką już kilka lat później miała podjąć Akademia Umiejętności.

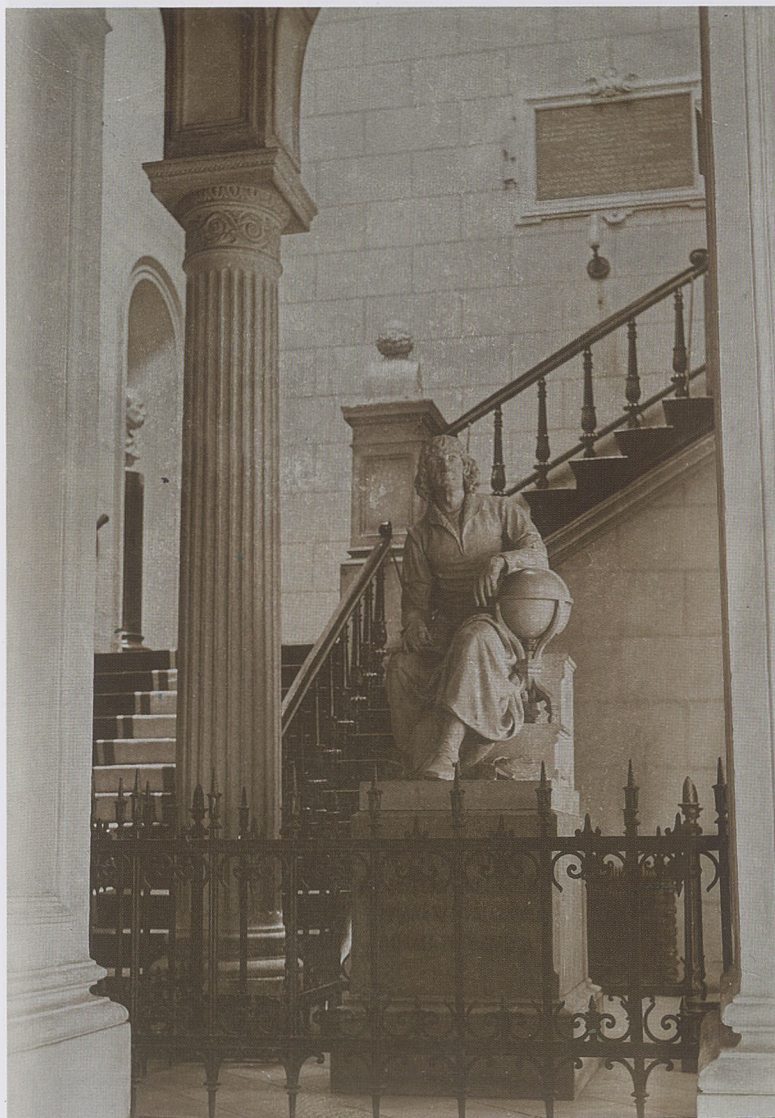
Dom TNK stanowi ważny zabytek krakowskiej architektury publicznej z okresu poprzedzającego intensywny rozwój tego rodzaju inwestycji. Przede wszystkim jednak odegrał on niezwykle istotną rolę jako rama i baza materialna dla AU, wyrosłej z tradycji Towarzystwa. F. Wężyk i Józef Majer, których popiersia zdobią westybul gmachu, prawdziwie zasłużyli sobie na tego rodzaju upamiętnienie. O hojności P. Moszyńskiego przypomina jego wizerunek w Dużej Auli, kopia portretu pędzla Jana Matejki, namalowana w roku 2016 przez profesora Akademii Sztuk Pięknych Bogumiła Książkę, co ciekawe – potomka Moszyńskiego w piątym pokoleniu.

Ukończenie budowy domu TNK narzuciło konieczność jego odpowiedniego wyposażenia. Niemal w komplecie zachowało się monumentalne wyposażenie stolarskie (drzwi, elementy boazerii, część starych parkietów). Jeżeli chodzi o meble – połowa lat 60. wieku XIX nie była dobrym okresem w dziejach tej gałęzi rzemiosła artystycznego, sytuując się pomiędzy wygaśnięciem świetnych tradycji rzemieślniczych, żywych jeszcze w epoce biedermeieru, a pojawieniem się zjawiska nowoczesnego wzornictwa przemysłowego. Głównym elementem pierwotnego wyposażenia Dużej Auli była trybuna prezydialna, ustawiona, tak jak dziś, pod ścianą południową, wykonana w latach 1864–1865 przez stolarza Tabulskiego, a pomalowana i poślazona przez G. Lindquista. Miała ona formę poszerzonego biurka z częścią środkową wybrzuszoną półkoliście, z płaskorzeźbionymi ozdobami w postaci herbu UJ (używanego też jako znak Towarzystwa), wieńców laurowych oraz rozet. Jak się wydaje, trybuna tworzyła komplet z rzeźbionymi, tapicerowanymi skórą fotelami o historyzujących formach, wywodzących się z tradycji baroku i klasycyzmu. Ich obecność w gmachu Akademii (w Dużej i Malej Auli) potwierdzają dopiero fotografie z roku 1894, ale należy przyjąć, że powstały one jeszcze w latach 60. Szczęśliwie zachowane w liczbie 36, nie stanowią wybitnych dzieł rzemiosła artystycznego, są jednak ważną pamiątką z wczesnego okresu działalności Akademii. Podobną metrykę mają dwa neobarokowe stoły, należące niegdyś do wyposażenia czytelnicy czasopism w Dużej Auli.

Academy of Arts and Sciences (AU) was to undertake a few years later.

The TNK house is an important monument of Krakow's public architecture from the period preceding the intensive development of similar constructions. Above all, however, it played a crucial role as a framework and material base for the AU, growing out of the Society's tradition. F. Wężyk and Józef Majer, whose busts adorn the building's vestibule, truly deserve this kind of commemoration. P. Moszyński's generosity is recalled by his image in the Grand Hall, a copy of a portrait painted by Jan Matejko, produced in 2016 by Bogumił Książek, a professor at the Academy of Fine Arts, interestingly a fifth-generation descendant of Moszyński.

The completion of the TNK house demanded that it be adequately furnished. The monumental carpentry equipment (doors, elements of panelling, part of the old parquet flooring) has been preserved almost entirely intact. As far as furniture is concerned, the mid-1860s was not a good period in the history of this branch of artistic craftsmanship, being situated between the extinction of excellent craftsmanship traditions, still alive in the Biedermeier era, and the emergence of the phenomenon of modern industrial design. The main element of the original equipment of the Grand Hall was the praesidium stand, made in 1864–1865 by the carpenter Tabulski, painted and gilded by G. Lindquist, and placed, as it is today, against the southern wall. It had the form of an extended desk with a semicircular bulge in the middle, with relief decorations in the form of the Jagiellonian University coat of arms (also used as the Society's emblem), laurel wreaths, and rosettes. It seems that the stand formed a set with carved leather upholstered armchairs with historicist forms derived from the traditions of Baroque and Classicism. The earliest proof of their presence in the building of the Academy (in the Grand and Small Hall) is the photographs from 1894. Still, it should be assumed that they were made in the 1860s. The 36 chairs, fortuitously preserved, do not constitute outstanding works of artistic craftsmanship, but they are important reminders of the Academy's early period. Two neo-Baroque tables, which once belonged to the equipment of the periodicals reading room in the Grand Hall, date from a similar period.

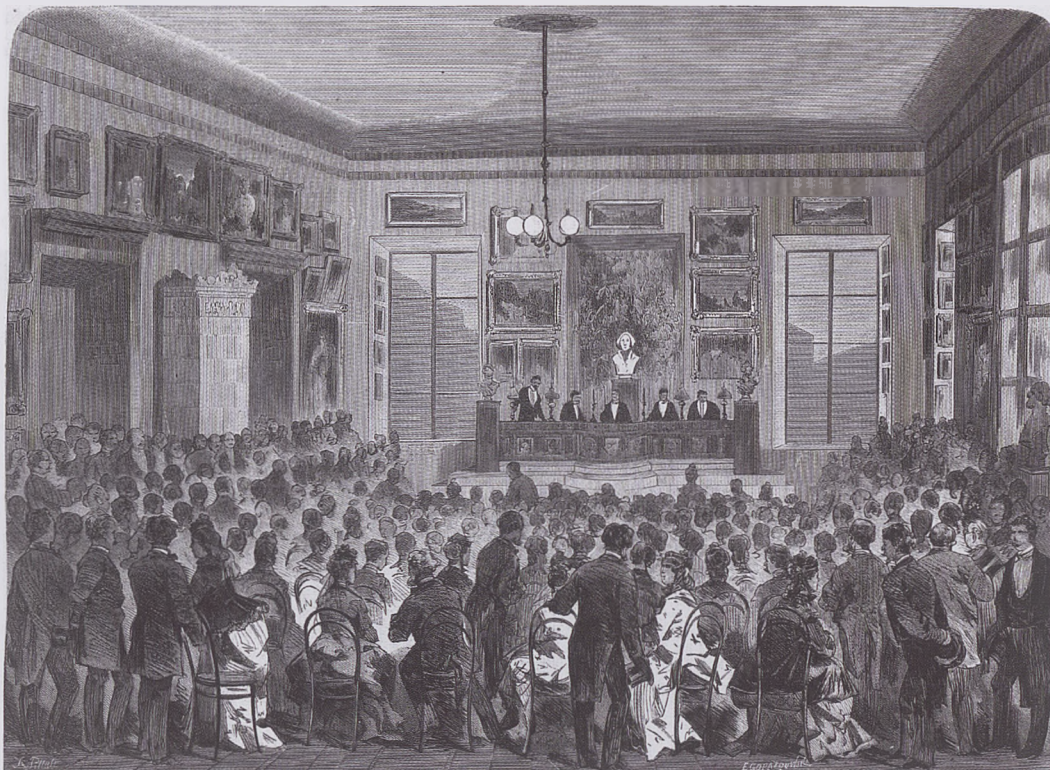
17.
Główna klatka schodowa
domu Akademii
Umiejętności (obecnie
PAU) i pomnik
Mikołaja Kopernika,
ok. 1894–1905

17.
Main staircase of the
building of the Academy
of Arts and Sciences
(presently PAU) and
the Nicolaus Copernicus
monument, c. 1894–1905

18.
Główna klatka schodowa
domu Polskiej Akademii
Umiejętności, 2008

18.
Main staircase
of the PAU
building, 2008

19.
Xawery Pillati (rys.),
Edward Gorazdowski
(ryt.), Duża Aula
Akademii Umiejętności
podczas uroczystości
kopernikańskich
18 lutego 1873,
drzeworyt sztorcowy

19.
Xawery Pillati (drawing),
Edward Gorazdowski
(engraving), Grand
Hall of the Academy of
Arts and Sciences during
Copernican celebrations
on 18 February 1873, wood
engraving

20.
Duża Aula Akademii
Umiejętności (obecnie
PAU) w kierunku
południowym, urządzona
jako czytelnia czasopism,
ok. 1894–1897

20.
Grand Hall of the
Academy of Arts and
Sciences (presently PAU) –
southward view, arranged
as a periodicals reading
room, c. 1894–1897

21.
Duża Aula PAU, 2016

21.
PAU Grand Hall, 2016

22.
Mała Aula PAU, 2022

22.
PAU Small Hall, 2022

Na temat pierwszego wyposażenia wnętrza Akademii wiadomo niewiele więcej. Było ono z pewnością traktowane przede wszystkim funkcjonalnie. Dysponujemy na przykład wiadomością o zakupie w 1865 r. 48 giętych „krzesłek tunetowskich” [thonetowskich], widocznych na dawnych widokach wnętrza Dużej Auli (il. 1, 19, 20, 48). Nie przetrwało jednak ani jedno z nich.

Ekspozycja zbiorów obydwu muzeów mieszczących się w gmachu Akademii wymagała odpowiednich witryn, a koniecznym elementem wyposażenia czytelnicy były regały i szafy. Przynajmniej część tych mebli, widocznych na fotografiach z roku 1894, wykonał wspomniany już Tabulski. Rzadkimi zabytkami są mosiężne żyrandole o bogatych dekoracyjnych formach, pierwotnie stanowiące elementy systemu oświetlenia gazowego.

Szybki rozwój działalności AU, a co za tym idzie wzrost zapotrzebowania na nowe lokale, sprawił, że już w roku 1874 zakupiono kamienicę przyległą od północy do gmachu Akademii (ul. Sławkowska 19). Na tylnej części należącej do niej działki w latach 1875–1877 dobudowano do pierwotnego gmachu Akademii dwupiętrową oficynę, a w latach 1899–1900 w trakcie frontowym od strony ul. Sławkowskiej (nad Dużą Aulą) przekształcono poddasze w pełnowymiarowe drugie piętro, tworząc obszerną salę ekspozycyjną dla Muzeum Fizjograficznego. Powiększono przy tym okna, co spowodowało konieczność usunięcia terakotowego fryzu z dekoracją roślinną, pierwotnie umieszczonego poniżej gzymsu koronującego (fryz zachował się na części elewacji południowej, od strony ul. Świętego Marka). Obydwa zadania zrealizowano na podstawie projektów Pokutyńskiego. W drugim z nich, już po śmierci architekta, wykorzystano pozostawiony przez niego wariant projektowy, dopracowany przez Tadeusza Stryjeńskiego i Zygmunta Hendla (il. 23).

W roku 1912 zakupiono dwie kolejne kamienice (ul. Sławkowska 21 i 23). Wszystkie trzy budowle przylegające od północy do gmachu Akademii zostały wkrótce zburzone, a na ich miejscu w latach 1913–1914 wzniesiono, według projektu Józefa Pakiesa i Wacława Krzyżanowskiego (il. 24, 25), obszerny budynek biblioteki, łącząc jego skrzydło wschodnie z oficyną z lat 1875–1877. Powstał w ten sposób okazały kompleks architektoniczny, z prostokątnym dziedzińcem

We know little more about the first furnishings of the Academy's interior. It certainly was approached primarily from a functional point of view. For example, we have information about the purchase in 1865 of 48 bentwood Thonet chairs seen on the old views of the Grand Hall (Ill. 1, 19, 30, 48). Yet, not a single one of them has survived.

The exposition of the collections of both museums housed in the Academy building required appropriate display cases. The necessary equipment for the reading room included bookcases and cabinets. At least some of this furniture, visible in the photographs from 1894, was made by the already mentioned Tabulski. Brass chandeliers with rich decorative forms, originally forming elements of the gas-lighting system, are rare relics.

The rapid development of the AU's activities, and the consequent increase in demand for new premises, already in 1874, resulted in the purchase of the building adjacent to the Academy edifice in the north (ul. Sławkowska 19). Between 1875–1877, a two-storey annex was added to the Academy's original building on the back of the plot. In the years 1899–1900, the attic in the front passage from ul. Sławkowska (above the Grand Hall) was converted into a full-scale second floor, creating a spacious exhibition hall for the Physiographic Museum. At the same time, the windows were enlarged. This procedure necessitated the removal of the terracotta frieze with floral decoration, originally placed below the crown cornice (the frieze has survived on the part of the southern elevation, on the side of ul. Świętego Marka). Both tasks were executed on the basis of Pokutyński's designs. In the second one, already after the architect's death, the design variant he left and further elaborated by Tadeusz Stryjeński and Zygmunt Hendel was used (Ill. 23).

In 1912 two more tenement houses were purchased (ul. Sławkowska 21 and 23). All three buildings adjoining the Academy building from the north were soon demolished. In their place, in the years 1913–1914, according to the design of Józef Pakies and Wacław Krzyżanowski (Ill. 24, 25), a spacious library building was erected, joining its east wing with the annexe from the years 1875–1877. In this way, an impressive architectural complex was created, with a rectangular internal courtyard (Ill. 24, 25, 27). The three-storey façade of the library has an almost palace-like

wewnętrznym (il. 24, 25, 27). Trzypiętrowa fasada biblioteki ma niemal pałacowy charakter i jest utrzymana w formach klasycyzującego modernizmu, o monumentalnych podziałach pilastrowych (il. 26). Nieco zaskakuje całkowity brak prób zestrojenia form starej i nowej części budowli – różnice występują nawet jeżeli chodzi o wysokość cokołów i usytuowanie gzymsów zamykających kondygnacje parteru. Wnętrza biblioteki potraktowano funkcjonalnie, zadbano o komunikację wewnętrzną pomiędzy obydwoma częściami budowli. Przyznano osobne pomieszczenia wydziałom i niektórym komisjom, ale większość kubatury przeznaczono na magazyny biblioteczne. W ramach tych prac przekształcono też, jak już wspomniano, westybul dawnego gmachu. W ten sposób pierwsza epoka pomysłowości Akademii pozostawiła po sobie trwałe i użyteczne pomniki.

Kolejne poszerzenie kompleksu budowli Polskiej Akademii Umiejętności nastąpiło w roku 1929, kiedy to zakupiono obszerny budynek przy ul. Świętego Jana 22 (pozysskanie tej nieruchomości rozważano już od końca wieku XIX). Budynek ten ma długą historię, sięgającą wieku XVI. W obecnej formie powstał około roku 1845, w wyniku gruntownej przebudowy dawnego kościoła i klasztoru Bonifratrów, zajmujących narożnik ul. Świętego Jana i Świętego Marka, oraz dwóch przyległych kamienic (il. 28). Autorem projektu był Michał Wąsowicz. W wyniku dołączenia tej nieruchomości do dotychczasowego kompleksu gmachów Akademii powstał drugi dziedziniec wewnętrzny, który połączono z wcześniejszym, przebijając szerokie przejście w parterze przybudówki z lat 1875–1877. W roku 1933 dokupiono ponadto XVI-wieczną kamienicę przy ul. Świętego Jana 26 (il. 44), uprzednio znaną jako kamienica Strączkowska, Dziboniego, Akademicka i Kolegiacka (obecnie jest to siedziba Archiwum Nauki PAN i PAU). Nabywanie nowych nieruchomości stanowiło element programu rozwoju Akademii, sformułowanego przez sekretarza generalnego Stanisława Kutrzebę, który planował stopniowe wykupienie całego bloku budowli ograniczonego ulicami Sławkowską, Świętego Marka, Świętego Jana i Reformacką. Plan ten łączył dążenie do rozbudowy bazy lokalowej Akademii z trwałą i bezpieczną

character. It is maintained in the forms of classicising Modernism, with monumental pilaster articulation (Ill. 26). What is somewhat surprising is the complete lack of any attempt to harmonise the forms of the old and new parts of the building – differences occur even in the height of the plinths and the position of the cornices closing the ground floor levels. The library's interiors were treated functionally, with internal communication between the two parts of the building ensured. Separate rooms were allocated for the Academy's classes and some commissions, but most of the cubature was used as library storerooms. Within the frames of these works, the vestibule of the former building also underwent a transformation, as already mentioned. In this way, the first era of the Academy's prosperity left behind a lasting and useful monument.

The next extension of the complex of buildings of the Polish Academy of Arts and Sciences took place in 1929 when a large building at ul. Świętego Jana 22 was purchased (the acquisition of this property had been considered since the end of the 19th century). The building has a long history, dating back to the 16th century. In its present form, it was erected c. 1845 (architect Michał Wąsowicz), as a result of a major reconstruction of the former church and monastery of the Bonifraters Brothers, occupying the corner of ul. Świętego Jana and ul. Świętego Marka, and two adjoining tenement houses (Ill. 28). As a result of adding this property to the existing complex of Academy buildings, a second internal courtyard was created, which was connected to the earlier one by opening a wide passage in the ground floor of the annexe dating from 1875–1877. The year 1933 saw the purchase of a 16th-century tenement house at ul. Świętego Jana 26 (Ill. 44), formerly known as the Strączkowska, Dziboni, Akademicka and Kolegiacka tenement house (currently the seat of the Archive of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences). The acquisition of new property was part of the Academy's development programme, formulated by Secretary General Stanisław Kutrzeba, who planned the gradual purchase of the entire block of buildings bounded by Sławkowska, Świętego Marka, Świętego Jana, and Reformacka streets. This plan combined the desire to expand the Academy's premises

lokatą jej majątku. Koncepcję tę przekreśliły wybuch II wojny światowej, okupacja i zupełnie nowa sytuacja kraju pod rządami komunistów.

Powojenne dzieje gmachów PAU są organicznie związane z losami tej instytucji. Zniszczenie przez Niemców pierwotnego wyposażenia Dużej Auli spowodowało konieczność sprawienia nowego. Obejmuje ono trybunę prezydialną i fotele, wykonane z jasnego drewna, oraz żyrandole i kinkiety. Zespół ten został zaprojektowany przez architekta i znawcę dziejów meblarstwa Stefana Sienickiego w roku 1947. Meble Sienickiego, o modernistycznych formach, stanowiących późny wariant *art déco*, dobrze współgrają z prostą architekturą wnętrza Dużej Auli. Na froncie trybuny, pomimo wieloletniego zawieszenia działalności PAU, szczęśliwie przetrwał jej znak (il. 21).

W okresie pomiędzy zawieszeniem działalności PAU w roku 1952 i jej reaktywacją w roku 1989 historyczna siedziba była użytkowana przez Polską Akademię Nauk. Kilkakrotnie podejmowano konieczne remonty, ale budynki powróciły do PAU w stanie daleko idącego zaniedbania. W ciągu ostatnich 30 lat włożyła ona wiele wysiłku w poprawienie tego stanu, starając się o bardzo trudne pogodzenie wartości zabytkowych i funkcjonalnych swej siedziby. Starannie zakonserwowano część pomieszczeń najstarszej części gmachu, z Małą Aulą na czele. Dobre warunki uzyskały Gabinet Rycin usytuowany na III piętrze budynku bibliotecznego oraz biura mieszczące się w zachodniej części I piętra budynku przy ul. Świętego Jana 22. Bardzo wiele pozostaje jednak do zrobienia.

Kompleks gmachów PAU, pomimo że dzieje jego głównych części nie sięgają zbyt głęboko w przeszłość, stanowi prawdziwy palimpsest nakładających się na siebie faz budowy, przeróbek i uzupełnień. Jego użytkowanie we współczesnych warunkach nie jest łatwe, a szczególnych problemów nastręcza pogodzenie historycznego charakteru wnętrza z ich funkcjonalnością. Niezależnie od owych trudności siedziba Akademii zasługuje na troskliwą opiekę jako ważny element jej tożsamości, a jednocześnie cenny zabytek architektury i dokument dziejów nauki polskiej.

with a permanent and secure investment of its assets. Unfortunately, the concept was thwarted by the outbreak of World War II, the occupation, and the country's utterly new situation under Communist rule.

The post-war history of the PAU edifices is organically linked with the fate of this institution. The destruction of the original furnishings of the Grand Hall by the Germans necessitated the creation of new ones. It included a praesidium stand and armchairs made of light wood, chandeliers, and wall lamps. This ensemble was designed by Stefan Sienicki, an architect and furniture history expert, in 1947. With its modernist forms, Sienicki's furniture, a late variant of *art déco*, harmonises well with the simple architecture of the Grand Hall's interior. Despite the many years of suspension of the PAU's activities, its sign has fortunately survived on the praesidium stand's front (Ill. 21).

In the period between the suspension of the PAU in 1952 and its reactivation in 1989, the historic seat was used by the Polish Academy of Sciences. Necessary renovations were undertaken several times, but the buildings returned to the PAU in a state of far-reaching neglect. Over the last thirty years, the PAU has invested a great deal of effort to improve this condition, trying very hard to reconcile its premises' historical and functional values. Some of the rooms in the building's oldest part have been carefully conserved, with the Small Hall at the forefront. Good conditions have been created for the Print Room situated on the third floor of the library building and the offices located on the western part of the first floor of the building at ul. Świętego Jana 22. However, much remains to be done.

Even though the history of the main parts of the PAU complex does not reach too far into the past, it is a veritable palimpsest of overlapping phases of construction, alterations, and additions. Consequently, its use in modern-day conditions is not easy, and reconciling the historical nature of the interiors with their functionality poses particular problems. Regardless of these difficulties, the seat of the Academy deserves care as an essential element of its identity and, at the same time, a valuable architectural monument and a document in the history of Polish science.

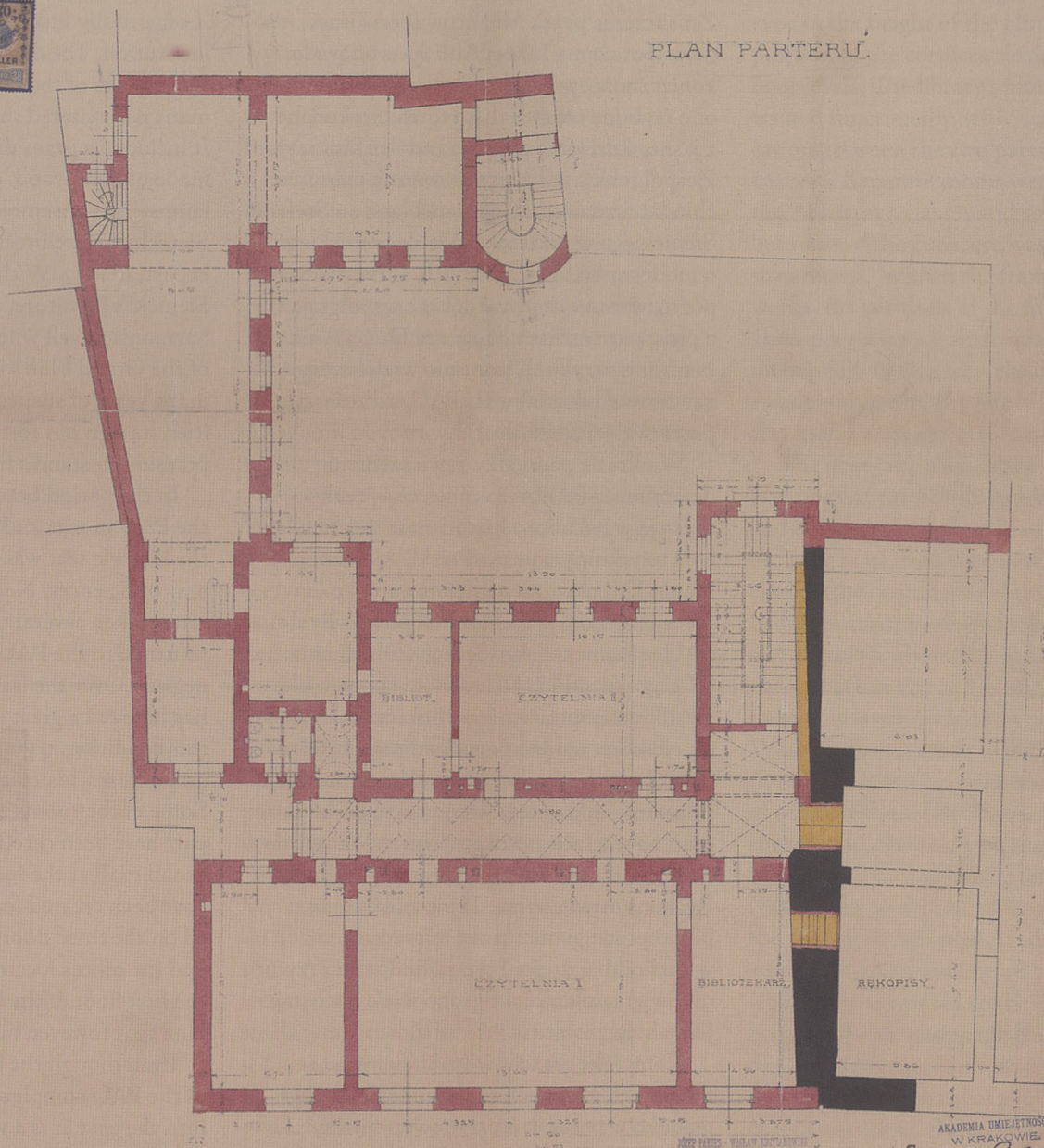
AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI

PLAN DODATKOWY

W KRAKOWIE

PLAN PARTERU

17 IV 1913

SKALA 1:100

PROJEKTOWAŁ: WŁADYSŁAW KRZYŻANOWSKI
KRAKÓW, 1912

AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
W KRAKOWIE
Polakowski
Schreiber

24. Władysław Krzyżanowski
i Józef Pakies,
Projekt Biblioteki
Akademii Umiejętności
(obecnie PAU). Rzut
poziomy parteru,
1912

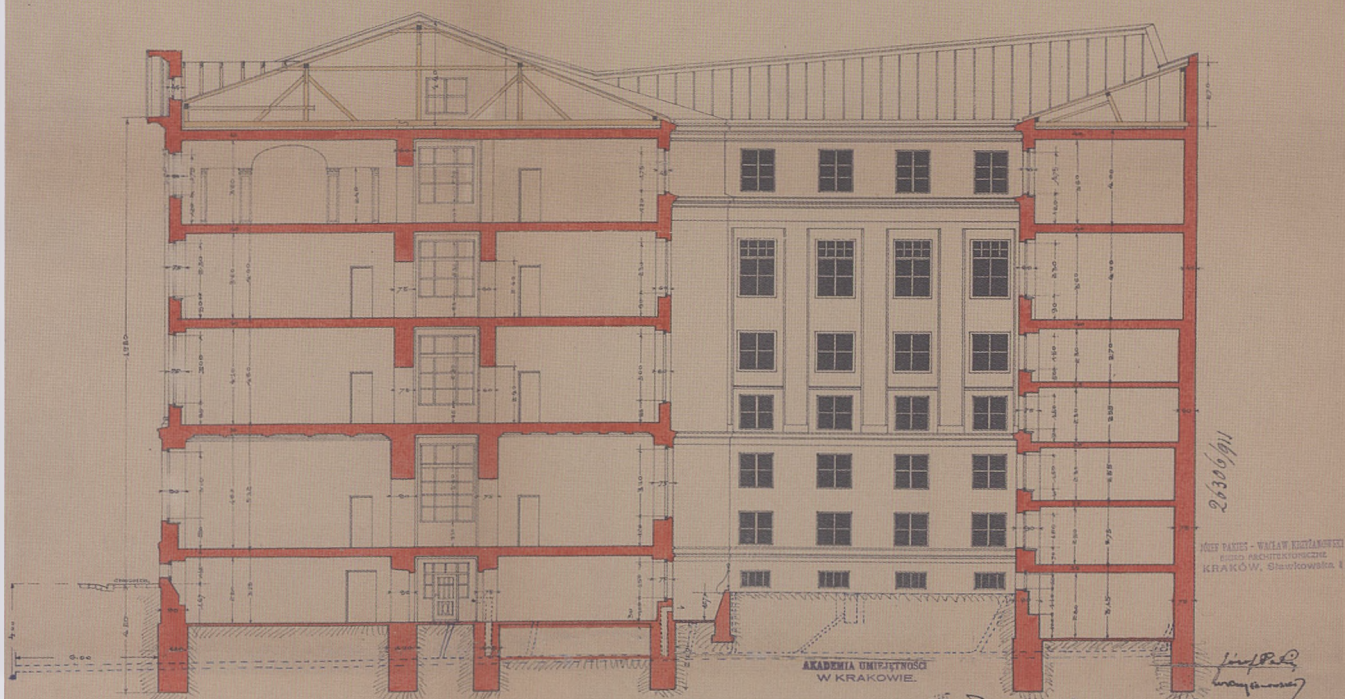
24. Władysław Krzyżanowski
and Józef Pakies,
The design of the Library
of the Academy of Arts
and Sciences (presently
PAU). Ground floor
plan, 1912

PROJEKT DOBUDOWY BUDYNKU AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
NA PARC. BVD. L. OR. 40.24.63 DZ. 1
4-PAK. 4.0 VL. KRAKÓW W KRAKOWIE
SKALA 1:100

PRZEMÓJ

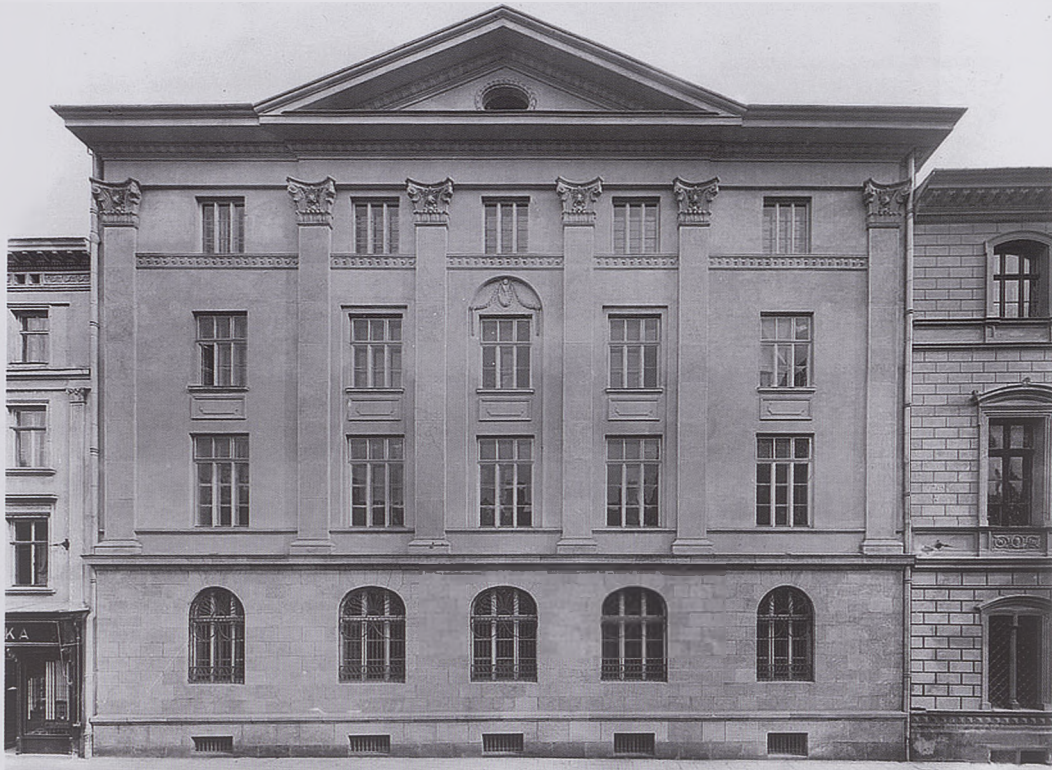

WŁ. PAKIES - WŁ. KRZYŻANOWSKI
BIURO ARCHYTEKTONICZNE
KRAKÓW, Starobłota 1

W. Krzyżanowski
B. Wawrzyniak

25.
Wacław Krzyżanowski
i Józef Pakies, Projekt
Biblioteki Akademii
Umiejętności (obecnie
PAU). Fasada, przekrój
podłużny i elewacja skrzydła
magazynowego, 1912

25.
Wacław Krzyżanowski and
Józef Pakies, The design of
the Library of the Academy of
Arts and Sciences (presently
PAU). Façade, longitudinal
section and the elevation of
the storage wing, 1912

26.
Fasada Biblioteki
Akademii Umiejętności
(obecnie PAU),
po 1913

26.
Façade of the Library of
the Academy of Arts and
Sciences (presently PAU),
after 1913

27.
Dziedziniec domu Polskiej
Akademii Umiejętności,
2022

27.
Courtyard of the building
of the Polish Academy of
Arts and Sciences, 2022

28.
Budynek PAU przy
ul. Świętego Jana 22;
u góry: widok od
ul. Świętego Jana,
u dołu: widok od
ul. Świętego Marka,
2022

28.
PAU building at
ul. Świętego Jana 22;
top: view from
ul. Świętego Jana,
bottom: view from
ul. Świętego Marka,
2022